

ข้าพเจ้านายเป็น นานหลวง อายุ 60 ปี ที่อยู่ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 95 หมู่ 2 ตำบลแม่หมอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ประวัติของข้าพเจ้า ได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนแม่หมอกหัวน้ำ จนจบ ป.4 จากนั้น ได้ช่วยพ่อแม่ เลี้ยงวัวและควาย จนอายุถึงประมาณ 16 ปี จึงได้เริ่มมีการฝึกขี่ช้างที่บ้านสเลียมหวาน ในการชักลากไม้ในป่า เริ่มทำงานองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ตั้งแต่รายวันๆละ 65 บาท เป็นความรู้อาศัยของ พลายแก้ว และพั้งจันทร์แดง และได้รับรับตำแหน่งเป็นพนักงานปฏิบัติการสัญญาจ้าง วันที่ 1 กันยายน 2538 บรรจุใน ตำแหน่งพนักงานปฏิบัติการ (ชั้น 3) เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2555 วุฒิการศึกษา ป.4 ตำแหน่งความรู้อาศัย ช้างพังกานตะวัน งานโรงเรียนฝึกควาญช้างและช้าง ส่วนพัฒนาการท่องเที่ยวและ สถาบันคชบาลแห่งชาติ ในพระอุปถัมภ์ฯ เนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการ ข้าพเจ้าได้รวบรวมองค์ความรู้ ที่ข้าพเจ้าได้มีประสบการณ์ ในการทำงาน มากกว่า 25 ปี (KM) ดังนี้

1. ฝึกนักท่องเที่ยวยในการขึ้น-ลงช้าง ทำตามคำสั่งเบื้องต้น

เป็นการสอนให้นักท่องเที่ยวยได้ฝึกในการบังคับช้างเบื้องต้น เช่นการขึ้นช้าง ลงช้างขึ้นช้างทางด้านหน้า ขึ้นช้างทางด้านข้าง สั่งให้ช้างเก็บของ ฯลฯ การนำช้างไปอาบน้ำและให้นักท่องเที่ยวยได้ฝึกทำ อุปกรณ์ที่ใช้เกี่ยวกับช้างเช่น ปะอก

2. การดำรงชีวิตในป่า (เราควรมีการเตรียมตัวที่ดี ก่อนอื่นต้องเตรียมอุปกรณ์ ดังนี้)

- 2.1 มีด
- 2.2 น้ำและภาชนะใส่น้ำ
- 2.3 อาหารแห้ง, ข้าวสาร
- 2.4 เช็มทิศ
- 2.5 ไฟฉาย
- 2.6 เต็นท์
- 2.7 ความพร้อมของร่างกาย
- 2.8 รองเท้า เสื้อผ้า
- 2.9 ยารักษาโรค
- 2.10 มีความระมัดระวังในการทาง เช่น ภูเขา แมลงสัตว์กัดต่อย

3. การขึ้นขี่ช้างอุปกรณ์บนหลังช้าง

- 3.1 เครื่องหนัง (หนังทำจากเปลือกไม้กระโดน)
- 3.2 เชือกสายปะกน
- 3.3 ไม้ก๊อบ
- 3.4 กังหาง
- 3.5 โข่ลาก
- 3.6 มะกอก
- 3.7 แหียงช้าง

4. ขี่ช้างเดินทางไกล (ต้องมีการเตรียมตัว ดูสภาพร่างกายของช้างและคน ตลอดจนการจัดเตรียมอุปกรณ์ ดังนี้

- 4.1 มีด
- 4.2 ตะขอ
- 4.3 อาหาร น้ำ
- 4.4 ไฟแช็ค
- 4.5 ความพร้อมของร่างกาย
- 4.6 เสื้อแขนยาวที่แห้งไวๆ
- 4.7 หมวก เช่น หมวกไหมพรมที่แห้งไวๆ หมวกควาญช้าง
- 4.8 รองเท้าที่แห้งไว
- 4.9 ยารักษาโรค ยาทา แก้ปวดท้อง
- 4.10 ฟังคำแนะนำจากผู้ชำนาญทาง
- 4.11 มีความระมัดระวังในการเดินทาง
- 4.12 ความพร้อมของช้างก่อนออกเดินทาง
- 4.13 ข้าวสารอาหารแห้ง

5. เรื่องสมุนไพรที่รักษาช้างสมุนไพรที่ใช้รักษาช้างจากการทำไม้สัมปทานในอดีต ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

5.1 ใช้รักษาโรคที่เกี่ยวกับช้างเป็นการปฐมพยาบาลเบื้องต้น

รายชื่อสมุนไพร	ส่วนที่นำมาใช้รักษา	สรรพคุณ
ประดู่	เปลือก	รักษาแผลสด
หญ้าปกตอ	ใบ,เครือ	ยาพาดรักษาลำบอง
เครือหน้าแม่ (รางจืด)	เครือ	ยาพาดรักษาลำบอง

ข่า	เหง้า	ยาพาดรักษาลำบอง
พริกแห้ง	ผล	ยาพาดรักษาลำบอง
หญ้าขี้เฒิบ	ทุกส่วน	ยาพาดรักษาลำบอง
ไม้ซ้อ	เปลือก	ยาพาดรักษาลำบอง
มะพร้าว	ผล, เนื้อมะพร้าว	รักษาฝี, นิ้ว
หนามจี	เปลือก	ถ่ายพยาธิ
सानใบเล็ก	ใบ, ลำต้น	แก้ท้องผูก
หญ้าสาบเสือ	ใบ	รักษาแผลสด
หัวหอม	หัว	ยาพาดรักษาลำบอง
เครือสะบ้า	เครือ	แก้เห็บ, หนอง, ลิ่นช้าง, ชัดผิว
ส้มป่อย	ใบ	แก้ท้องอืด, ยาถ่ายพยาธิ
ว่านหางจระเข้	ลำต้น	แก้อักเสบ, ทาแผลกันแมลงตอม
รัง	เปลือก	ทาแผลกันแมลงตอม
ยางพลวง	เปลือก	ทาแผลกันแมลงตอม
ไม้แฉะ	เปลือก	รักษาฝีแผลมีหนอง
โมยราบ	ทั้งหมด	ยาพาดรักษาลำบอง
มะसान	เปลือก	แก้อาการท้องร่วงของช้าง
ไม้เค็ม	เปลือก	แก้ท้องร่วง
มะเฟือง	ราก	รักษาไข้หวัดช้าง
มะแฟน	ราก	รักษาไข้หวัดช้าง
มะดัน	ราก	แก้ท้องผูก
มะขามป้อม	ผล	แก้ท้องผูก, รักษาอาการอ่อนเพลีย
มะเขือแจ้	เมล็ด	รักษาแผลฝีที่ใกล้สุก
มะงั่ว	หนาม, ผล	ใช้รักษาฝี แก้พิษงู
มะกอกป่า	เปลือก	รักษาท้องร่วง, ตาอักเสบ, แก้ฝี
มะขาม	ผล, เปลือก	แก้ท้องผูก, เล็บขบ, เล็บเปื่อย
ฟักเขียว	ผล	รักษาอาการตกมัน, แก้อักเสบ
มะกรูด	ใบ	ใช้แก้พิษงูให้ช้าง
ไพรดำ	หัว	แก้อาการท้องเสียของช้าง
ไพร	หัว	รักษาลำบอง
ปูเลย	หัว	แก้ท้องร่วง
เถาวัลย์เปรียง	เถา, ราก	รักษาฝีให้ช้าง

น้ำเต้าต้น	ผล	รักษาฝี, เกือบ
ตระไคร้	ใบ, ลำต้น	แก้ท้องอืด, ไล่วง
ถั่วมะแฮ	ราก	ใช้รักษาฝีให้ซำง
ชะอม	ลำต้น	รักษาลำบอง
จันผา	ลำต้น	รักษาโรคหนองดั่ง, แผลฝีซำง
ชิง	หัว	รักษาอาการอักเสบ
เครือเขาน้ำ	เครือ	รักษาแผลสด, แผลมีหนอง
เครือหัน	เครือ	รักษาหนองดั่ง
ขมื่นอ้อย	หัว	รักษาแผลสด, แผลมีหนอง
กวาวเครือ	เครือ	รักษาฝี, เกือบ
ขนุน	ใบ	แก้พิษงูให้ซำง
ขมื่นชัน	หัว	ผสมเป็นยาฟาดรักษาลำบอง
กระเช้าสีดา	ทั้งหมด	รักษาลำบอง

5.2 สูตรยาฟาดซำงรักษาลำบอง

1) น้ำประมาณ	10	ลิตร
2) เปลือกประตู (ขนาด 1 ฝ่ามือ)	5	ชิ้น
3) ไมยราบ (ขนาด 1 ฟุต)	3	ต้นเล็ก (ใช้ทุกส่วน)
4) หญ้าปกตอ	1	กำมือ
5) ต้นกุก	2 - 3	ยอด
6) ต้นข่า	3 - 4	ยอด
7) เครือหน้าแม่	2	กำมือ
8) เกือบ	1	กำมือ
9) เหง้ากระเทียม	1	กำมือ
10) หญ้าพันงู (ขนาด 1 ฟุต)	3	ต้น (ใช้ทุกส่วน)
11) ปีบ	1	อัน

หมายเหตุ. ต้มจนน้ำกลายเป็นสีม่วงจึงจะใช้งานได้ ใช้ฟาดแผลสด อาการบวม แผลเปื่อย เท้าเปื่อย
(ข้อมูลจาก นายเป็น นาทหลวง ควาญซำง)

5.3 สมุนไพรที่ใช้เป็นยาบำรุงกำลังข้าง

รายชื่อสมุนไพร	ส่วนที่นำมาใช้รักษา	สรรพคุณ
กล้วยน้ำหว่า	ผล	เป็นยาประสานน้ำนม
ข้าวเหนียว	เมล็ด	เป็นยาบำรุงกำลัง
จุ่มจาลิง หรือ บอระเพ็ด	เถา	รักษาอาการเหนื่อยจากการทำงานหนัก
ดอกจัน	ดอก	รักษาอาการอ่อนเพลีย
ดินเบ็ดหรือพญาสัตบรรณ	เปลือก	แก้อาการอ่อนเพลีย
นุ่น	ผล	แก้อาการอ่อนเพลีย
ฝาง	เปลือก	แก้อาการอ่อนเพลีย
ฝ้าย	ราก	แก้อาการอ่อนเพลีย
ไพร	หัว	แก้อาการอ่อนเพลีย
มะขาม	ผล	แก้อาการอ่อนเพลีย
มะขามป้อม	ผล	รักษาอาการอ่อนเพลีย
มะนาว	ผล	รักษาอาการหิวและเหนื่อย
มะม่วง	ใบและผล	แก้อาการอ่อนเพลีย
มะลิ้นไม้หรือเพกา	ผล	บำรุงกำลัง
ไม้สัก	เปลือก	บำรุงกำลัง
ส้านน้ำหรือมะตาด	ผล,เปลือก	ยาบำรุงกำลังข้าง
สีเสียดเหนือ	แก่น, เปลือก	แก้อาการอ่อนเพลีย
อ้อยช้าง	ไส้ในของลำต้น,เปลือก	ยาบำรุงกำลังข้าง
อ้อยดำ	ลำต้น,น้ำอ้อย,น้ำอ้อยเคี้ยว	ยาบำรุงกำลังข้าง

6. ลักษณะของข้างที่ดีและไม่ดี

6.1 ลักษณะของข้างที่ดี

- 1) หัว โตแก้มไม่ตอบ หน้าผากกว้างและกลมลักษณะที่ดี หมายถึง ความแข็งแรง ความขยัน และ ฉลาด
- 2) ตา แจ่มใส สะอาด ไม่ขุ่นมัว มีน้ำตาหล่อเลี้ยงพอสมควร
- 3) งวงยาว โคนงวงใหญ่ ลำสันตลอด ลำอ้วยระปิดเปิด ปลายงวงปิดได้สนิท วงตรงโคนงวงเป็นโหนกและหนาใหญ่ แสดงว่าเป็นข้างที่แข็งแรง
- 4) หู ใหญ่ ปลายใบหูหุ้มลง ถ้ามีใบหูใหญ่มักจะมีหัวใหญ่ด้วย
- 5) คอ สั้นใหญ่ ลำสันรับกับศีรษะ
- 6) อก กว้างมีกล้ามเนื้อหนา บ่ายกนูนใหญ่จะเป็นข้างที่แข็งแรง

- 7) ขา ขาหน้ามีส่วนโค้งไปข้างหน้า และยาวกว่าขาหลัง ตามลำตัวเต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ
- 8) หลัง กว้าง โค้งลาดลงไปข้างหน้าและข้างหลัง แบ่งได้ 2 ประเภท
- แปก้านกล้วย เป็นลักษณะที่ดีที่สุด คือ กระดูกสันหลังสูงตรงกลางเล็กน้อยและลาดลงทางหางในลักษณะสมำเสมอ
  - แปปราสาท คือ สันหลังโค้งสูงมากเป็นข้างที่ติดรองจากแปก้านกล้วย
- 9) ลำตัว หนา ลำสัน สมำเสมอไม่สั้นเกินไป
- 10) ตะโพก กลมเต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ
- 11) เท้า กลมขนาดเท้าลำขาไม่แบน ไม่เล็กเกินไป พื้นเท้าแข็งปราศจากรอบแตกหรือรูเล็กๆ
- 12) เล็บ โคนนูนใสสะอาดไม่แตกไม่แข็งกระด้าง ข้างเล็บคุ่มมักขึ้นดอยได้ดี ส่วนข้างเล็บบานมักขึ้นดอยไม่เก่งและมีเหงื่อออกจากโคนเล็บมาก และมีเล็บหน้าข้างละ 5 เล็บ เล็บเท้าหลังข้างละ 4 เล็บ รวมเป็น 18 เล็บ
- 13) หาง ยาวและไม่จรดดินปลายหางเป็นแผงใหญ่ขนหางยาวข้างที่ดีหางยาวถึงข้อเท้า (ปิดธรมี)
- 14) หนัง อ่อนนุ่มและหนา เป็นมันเลื่อมสีออกดำ มองดูคล้ายชุ่มชื้นอยู่เสมอ ข้างที่มีหนังหนาคลายแรดเป็นที่นิยมกันมากถือว่าเป็นข้างที่แข็งแรง
- 15) งา ลำสัน แน่นหนาดี ไม่ยาวเกินไป กางทั้งคู่ตรงเสมอกันไม่บิดเบี้ยว งามี 4 ลักษณะคือ
- งาปลี เป็นงาใหญ่เหมือนปลีกล้วยไม่ยาวนัก
  - งาหยวก เป็นงายาวสวยเท่ากัน
  - งาหิน มีลักษณะใหญ่ยาว แน่นตัน มีสีออกน้ำตาล มีโพรงงาสั้น
  - งาหวาย เป็นงาที่เรียวยาว รีเล็กแหลม สีออกเหลือง
- 16) รูต่อมน้ำมันใกล้หู ถ้าใหญ่แสดงว่าเป็นข้างที่แข็งแรง
- 17) ความสูง ข้างที่โตเต็มที่ควรมีความสูงไม่ต่ำกว่า 8 ฟุต (วัดจากพื้นดินถึงไหล่) ข้างพังประมาณ 7 ฟุต 6 นิ้ว (วิธีคำนวณหาความสูงของข้าง ชาวบ้านใช้วัดรอยเท้าหน้าและคูณด้วย 2 จะได้ส่วนสูงของรอยเท้าข้าง)
- 18) น้ำหนัก ข้างพลายที่สมบูรณ์ (สูง 8 ฟุต 3 นิ้ว) จะมีน้ำหนักประมาณ 3 ตัน ถ้าสูงกว่า 8 ฟุต 3 นิ้ว จะมีน้ำหนักเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 50 กก. ทุกๆ ความสูงจะเพิ่มขึ้น 1 นิ้ว ถ้าข้างต่ำกว่า 8 ฟุต 3 นิ้ว จะมีน้ำหนักเฉลี่ยลดลง 37.5 กก. ทุกๆ ความสูงที่ลดลง 1 นิ้ว

6.2 ลักษณะของช่างที่ไม่ดี

1. เล็บม้าย (เล็บไม่ครบ) คือ ควรมีเล็บครบหน้า 10 เล็บ หลัง 8 เล็บ ถ้าไม่มีเป็นเล็บม้าย
2. ขนชายเอก คือ มีขนชายข้างเดียว (ข้างไหนก็ได้) / งาข้างข้างเดียว
3. ย่อนเข้า คือ ชอบแกว่งหัวไปมาอยู่ตลอด
4. เต้าลม คือ โยกดัวไปมา โยกหน้า โยกหลัง
5. กินนมฟ้า คือ ชอบแหงนหน้าขึ้นฟ้า
6. ออกล่อง คือ ออกเป็นร่องลึกยาว
7. ท้องผึ่ง คือ ท้องมีผิวหนังห้อยย้อยคล้ายรังผึ้ง
8. จัดตั้งแล้ว คือ ลักษณะงาช้างขึ้นหนึ่งข้าง ซี่งหนึ่งข้าง
9. ชูยตุ้ม คือ ลักษณะคล้ายตุ่มนูนเล็กๆ เป็นชูยอยู่บริเวณคอ
10. ขุมผี คือ ลักษณะผิวหนังเป็นหลุมๆ ลึกลับบริเวณคอและใบหน้า
11. ตาแหวน คือ ตากลมขาว ตายาวมากกว่าตาดำ
12. หางคด คือ หางไม่ตรง คด งอ บิด
13. บังวัน คือ ใบหางบังไม่ตรงตามแนวของขนหาง
14. หนังราชสีห์ เป็นหนังหนาหยาบ ไม่ยืดหยุ่น มักทำให้หลังบวมเวลาใส่ของ
15. หนังจระเข้ อยู่โคนขาหลังระดับท้องข้างหรือติดหน้าวง
16. หนังหมา ติดที่ท้อง
17. หนังควาย มีที่โคนขาหน้าระดับเสมอท้องข้าง
18. นมปุ่น (คล้ายนมวัว) มีอยู่ใต้คอกกลางขา
19. หางเหม็น เวลาแกว่งหางจะมีกลิ่นเหม็น
20. หางเป็นขอ หางยาวปิดดินหรือสั้นเลยชอกกลางขาหลังหรือตรงข้องอเป็นข้อ
21. น้ำตาไหล น้ำตาไหลเรื่อยๆ
22. รอยเสื่อย้ำ คือ มีรอยเสือกัดอยู่ถือว่าเสือกจะกลับมากัดอีก
23. โคนหางแดง คือ หนังแผ่นบางตรงโคนหางทางริมทวารหนังมีสีแดง
24. มีรอยต่างไ้รักแร้ จะเห็นได้เวลาข้างเดิน
25. ไฟลามบ่อน มีรอยหนังต่างแดงแบบควายเผือก เป็นพืดบริเวณสันหลัง

7 ดูลักษณะการเจ็บป่วยเบื้องต้น

- 7.1 หูพับช้ากว่าปกติและเบา
- 7.2 ยืนนิ่งซึ่มกว่าที่เคย
- 7.3 หลับราหรือลึ่มตาซ้ำ
- 7.4 โคนเล็บแห้งไม่มีเหงื่อออก

- 7.5 หางแกว่งข้างๆ และอ่อนแรงหางแกว่งตะวัดไม่ถึงสันหลัง
- 7.6 ยืนหาวบ่อยๆ
- 7.7 งวงปล่อย่อยอ่อนอย่างหมดเรี่ยวหมดแรง
- 7.8 กินหญ้าไม่เร็วเหมือนเคย
- 7.9 นอนกลางวัน กลางคือมักไม่นอนหรือนอนน้อยกว่าปกติ
- 7.10 ถ้าตัวสั้นแสดงว่าไม่สบาย
- 7.11 มีแผลตามตัว
- 7.12 ไม่กินน้ำ

8. การเคลื่อนย้ายช้าง

การเคลื่อนย้ายช้างมีอยู่หลายลักษณะ แต่ลักษณะไม่เหมือนกัน เช่น การย้ายช้างในเขตชุมชน การย้ายช้างกับงานเฉพาะกิจ การย้ายช้างในป่าแต่ละที่จะอาศัยสภาพแวดล้อมด้วย และการเตรียมพร้อมของบุคลากรและอุปกรณ์ในการเคลื่อนย้ายที่สำคัญ คือ ความระมัดระวังในการเคลื่อนย้ายช้าง เราต้องดูสุขภาพของช้างว่าป่วยหรือไม่ ระยะเวลาในการขนส่งควรดูช่วงตอนเย็น และให้ถึงตอนเช้า เพราะอากาศไม่ร้อน ระวังการเกิดอันตรายในการเคลื่อนย้าย เช่น มีที่กั้น กั้นกระแทกไม่ให้ช้างเป็นแผล ขนาดรถ รถบรรทุกมีขนาดที่เหมาะสม มียารักษาในการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและมีการเตรียมเอกสารในการเดินทางด้วย ส่วนการย้ายช้างในป่าก็ทำการย้ายไปผูกตามต้นไม้ ใช้ควาญช้าง 2 คนขึ้นไป ให้ใช้ความระมัดระวังเลือกย้ายไปที่ที่มีอาหารสมบูรณ์ใกล้แหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการดูแลช้าง

เช่น งานโปโลบนหลังช้าง งานจับช้างเร่ร้อน นำช้างไปร่วมงานพิธีต่างๆ งานเคลื่อนย้ายช้างป่วย ช้างประสบอุบัติเหตุ การเคลื่อนย้ายช้างที่ทำการฝึกและอื่นๆ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเคลื่อนย้ายช้าง มีดังนี้

1. รถบรรทุก 6 – 10 ล้อขึ้นไป
2. ไม้ค้ำ (ไม้กั้นข้างโตประมาณ 50 – 60 ซม. ยาว 50 เมตรขึ้นไป) รวม 4 ท่อน
3. โซ่ค้อนข้างยาวเพื่อใช้ดึงขณะช้างก้าวขึ้นรถ เหลือพอที่จะมัดติดกับเหล็ก
4. ถังน้ำขนาด 200 ลิตร
5. อาหารช้าง อ้อย กล้าย หญ้าบาน่า หรือหญ้าแพงโกล่าแห้ง 5 มัด/เชือก/วัน
6. กำลังคนที่ใช้อย่างน้อย 6 คน คือ ควาญคอ 1 คน คนชักโซ่ด้านข้าง 1 คน คนไล่ช้าง 2 คน

ที่อยู่บนรถบรรทุก 2 คน

7. มีด
8. ตะขอ
9. ต่อกัน
10. ถังน้ำมัน ดัดแปลงเพื่อใช้เป็นบันไดในการขึ้นรถ

11. ยาซีมและอุปกรณ์ในการใช้ยา

การเคลื่อนย้ายช้างป่า มีอุปกรณ์ดังนี้

1. โข่
2. ตัวยู 2 หุนขึ้นไป
3. มีด
4. ตะขอ
5. ด่อน
6. ความรู้ช้าง 2 คนขึ้นไป
7. เลือกภูมิประเทศที่เหมาะสม ไกลน้ำและอาหารช้าง

(นายเป็น นาทหลวง)

